

**НАВЧАЛЬНА ТВОРЧА ПЛЕНЕРНА ПРАКТИКА У СИСТЕМІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Навчально-творча пленерна практика є однією з найважливіших частин навчального процесу ВНЗ з підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до професійної діяльності. У статті представлено основні підходи до організації навчально-творчої пленерної практики в контексті вимог Державного стандарту вищої освіти та Болонського процесу. Визначено мету проведення пленеру, виокремлено основні вимоги до виконання етюдів пейзажу. У статті досліджено важливу роль викладача – керівника практики у процесі формування мотивації до творчої діяльності та самореалізації студентів, активізації їхньої продуктивної роботи на відкритому просторі.

Ключові слова: *вчитель образотворчого мистецтва, живопис, пленерна практика, пейзаж, креативність.*

Постійно зростаючі вимоги до фахової підготовки кадрів вимагають від майбутніх учителів образотворчого мистецтва вільного володіння педагогічними та художньо-професійними вміннями і навичками, оперування всіма інноваційними можливостями професії, а також високої естетичної та художньої культури фахівця. Художня культура створює умови для самовираження, допомагає людині стати високодуховною творчою особистістю, що особливо важливо для майбутнього художника-педагога. Новації сучасної освіти мають базуватися на активному залученні до навчально-виховного процесу інноваційних технологій та сучасних методів навчання, які можуть значно підвищити ефективність

засвоєння студентами знань і вмінь з фахових дисциплін, пробудити їх цікавість до творчих пошуків, поглибити професійний та духовний розвиток особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Поглиблення набутих знань і вмінь з образотворчих дисциплін у студентів відбувається в процесі навчально-творчої практики пленеру, що проходить в умовах природного докiлля, на відкритому повітрі, за умов природного освітлення. Пленерна практика є продовженням навчального процесу з основних спеціальних художніх дисциплін, таких як, живопис, рисунок, композиція та кольорознавство, і є невід'ємною частиною системи професійної підготовки майбутнього фахівця.

Аналіз досліджень і публікацій щодо навчання на пленері свідчить про актуальність і запитуваність проблеми. До дослідження навчання в умовах відкритого середовища, що принципово відрізняється від роботи у приміщенні, звертались такі автори як В. Візер, М. Базанова, М. Маслов, Ю. Тютюнова та інші, що знайшло відображення в їх науково-методичних працях.

В. Візер у книзі «Живописна грамота. Основи пейзажу» [4] розкриває способи і прийоми побудови зображення основних елементів пейзажу, прийоми передачі повітряного середовища в картині, описує закони розробки тонових відношень, а також прийоми виявлення помилок в просторовому вирішенні картини. Особливу увагу В.Візер у своїй праці приділяє аналізу творчих методів роботи над створенням пейзажу видатних художників-пейзажистів (В. Полєнова, І. Левітана, К. Коро, М. Кримова, Дж. Констебла та інших), розкриваючи секрети написання живописної картини на пленері.

У навчальному посiбнику М. Базанової «Пленер. Навчальна лiтня практика в художньому училищі» [1] надані практичні рекомендації з організації творчої практики та представлено методикку проведення занять на відкритому повітрі, а також вичерпно описане обладнання, яке

знадобиться в умовах пленеру, різноманіття живописних і графічних матеріалів.

Посібник М. Маслова «Пленер: Практика з образотворчого мистецтва» [5] знайомить зі специфікою роботи на відкритому повітрі, з основними правилами, прийомами та принципами роботи на етюдах. Автор висвітлює питання зародженням пленерного живопису та його розвитку в західноєвропейському образотворчому мистецтві, а також особливості живопису на пленері в російській художній школі.

В книзі Ю. Тютюнової «Пленер: начерки, замальовки, етюди» [8] розглядаються науково-методичні та художньо-творчі аспекти виконання начерків, зарисовок і етюдів в умовах пленеру з натури, по пам'яті та за уявленням, що дає можливість розширити творчий потенціал, сприяє розвитку візуального та об'ємно-просторового мислення.

Метод роботи колірними відношеннями та цілісність сприйняття натури в умовах пленеру детально розглянуто у посібнику Г. Беди «Живопис». Автор порушив питання сприйняття і передачі основних відношень тепло-холодності, передачі кольору освітлення, а також важливості колористичної єдності об'єктів пейзажу [2, 101-119].

Аналізуючи науковий доробок дослідників можна зробити висновок, що автори приділяють велике значення науково-теоретичним знанням із закономірностей пленерного живопису, залишаючи поза увагою питання організації практичної роботи на пленерній практиці.

Метою пропонованої статті визначено обґрунтування місця навчальної творчої пленерної практики у системі професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з дослідженням питання організації практичної роботи студентів у відкритому середовищі.

Провідна *мета* пленерної практики полягає в розширенні та закріпленні теоретичних і практичних знань і вдосконаленні умінь з художніх дисциплін, отриманих в процесі навчання, придбанні навичок живопису та рисунку на відкритому повітрі, в натуральному

світлоповітряному середовищі, вихованні у студентів смаку до творчості, а також здатності до самостійної творчої діяльності, сприянні їх особистісному становленню і самовдосконаленню.

Завданнями навчально-творчої пленерної практики є:

- виконання живописних етюдів і графічних зарисовок пейзажу, рослинних форм, живої і неживої природи;
- розвиток у студентів художньо-образного просторового мислення, завдяки здатності сприймання природи у великомасштабному тривимірному просторі та зображення її на двовимірній площині формату;
- формування цілісного сприймання природи в умовах пленеру з урахуванням загального тонового і колірною стану освітленості (сприймання теплих і холодних відтінків кольору, що залежать від середовища, освітленості, просторового віддалення);
- придбання навичок застосування в етюдах методу роботи відношеннями (основи колірною розуміння великих форм);
- удосконалення вміння створювати виразні композиційно-колірні рішення в етюдах та начерках з природи;
- отримання розуміння виразних особливостей різних художніх матеріалів і образотворчих технік;
- розвиток творчої уяви, художньо-образної фантазії;
- розширення образотворчого та естетичного досвіду майбутніх учителів;
- накопичення підготовчого художнього матеріалу до поточних навчальних завдань з образотворчих предметів, а в подальшому – до дипломної роботи;
- стимуляція та активізація самостійної творчої діяльності студентів.

Навчання живописній грамоті ґрунтується на візуальному пізнанні навколишньої дійсності, а це можливо лише в умовах роботи на природі. На відміну від навчальних завдань, над якими студенти працюють протягом навчального року в аудиторіях, пленерна практика на відкритому просторі дозволяє відчуті і досконало вивчити різноманіття природних тонових і колірних відношень, оволодіти передачею глибини простору не лише за допомогою законів лінійної перспективи, а й правил, пов'язаних з відтворенням світлоповітряного середовища. В умовах пленеру майбутні художники-педагоги на власному досвіді можуть зрозуміти поняття колориту як відношення колірних відтінків і тонів, приведених до певної єдності. Під час роботи студенти практично знайомляться з такими поняттями як забарвленість повітря (синіх відтінків) та рефлексії – відображення одна на одній кольорових поверхонь. Тільки на пленері студенти мають можливість не тільки спостерігати, але й відтворювати у власних роботах колірний вплив неба на крони дерев, будівлі, тварин, постаті людей тощо, а також взаємовплив інших кольорових предметів. Ще одним позитивним чинником роботи на відкритому просторі є той факт, що студенти мають можливість освітлити та урізноманітнити свою “робочу палітру”, а також почати працювати більш сміливо, мають широкі можливості для творчого пошуку та імпровізації. Таким чином, закладається міцний фундамент фахових знань і умінь, який базується на нерозривному зв'язку процесів освоєння реальної дійсності та отримання професійних навичок пленерного живопису, що в свою чергу приводить до розвитку творчої особистості майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Працюючи на пленерній практиці, студенти набувають досвіду швидкої та активної праці, намагаючись відтворити в своїх роботах певний настрій пейзажу або швидкоплинний стан природи у різні пори року, доби, погодні умови (схід або захід сонця, вітер, дощ, сонячний полудень тощо). Корисно освоїти роботу над пейзажем “за світлом” та “проти світла”, з

аналітичним вивченням різниці в зображенні кольору і тону. Для поглиблення навичок цілісного сприйняття природи у відкритому середовищі необхідно застосовувати в етюдах метод роботи відношеннями (пропорційними відношеннями за кольірним тоном, світлотінню, насиченістю зображуваних предметів). Особливу увагу при роботі на пленері треба приділити виробленню у студентів уміння аконстантно сприймати колір і тон. Реалістичний живопис передає зображення відповідно із спостережуваними в дійсності умовами світлоповітряного середовища, тому без цілеспрямованого формування аконстантного сприйняття тонових і кольірних особливостей природи не можливо розвивати живописні навички, витримувати тональний та кольірний масштаби.

Проводячи заняття на пленері, доцільно орієнтувати студентів на реалістичне зображення довкілля, явищ природи, людей та тварин, правдивого і живого втілення природи в живопису, але це не означає сліпого копіювання природи. Потрібно розвивати глибоке розуміння навколишньої дійсності, пов'язане з узагальненням довготривалих спостережень за станом природи і яскравим виявом ставлення художника до обраного мотиву. Відображеними з природи можуть бути лише основні кольірно-тональні відношення, все інше повинно пройти крізь душу художника, наповнитися його відчуттям та настроєм. К. Коровін так говорив про пейзаж: «Пейзаж не писати без мети, якщо він тільки гарний, – у ньому повинна бути історія душі. Він повинен бути звуком, що відповідає почуттям серця. Це важко виразити словом, це так схоже на музику» [6, 175]. В. Бялиницький-Біруля говорив про етюди: «В них я завжди прагнув відобразити своє правдиве враження спостереженого на природі і передати при цьому почуття, які народжувалися при першому враженні від природи. Одночасно я прагнув найбільш точно передати вірне відношення землі, неба і води» [3, 45].

Під час роботи на навчально-творчій пленерній практиці, основним видом діяльності студентів є робота над живописним етюдом пейзажу. Ця робота передбачає такі етапи навчання:

- вибір мотиву пейзажу і точки зору;
- вибір оптимального формату та розміру зображення;
- вибір лінії горизонту і конструктивна побудова пейзажу;
- відтворення художніми засобами перспективно-просторових відношень;
- передача колірною та тональною рішенням етюду;
- робота над цільністю етюдів пейзажу;
- відтворення виразності та образності у рішенні всього етюдів;
- використання виражальних можливостей різних образотворчих матеріалів;
- удосконалення рівня розвитку практичних художніх умінь студентів.

Головною метою проведення пленерної практики, окрім виконання завдань і розширення набутих знань з образотворчих дисциплін, є активізація самостійної творчої діяльності студентів, спонукання їх до творчих пошуків в роботі, розробки індивідуальної манери виконання, пошуків власного “творчого обличчя”. Провідна роль у досягненні окреслених задач відводиться керівнику практики, його професійності та вмінню заохотити, творчо “запалити” студентів.

Важливим компонентом навчально-виховного процесу в ході пленерної практики є проведення викладачем-методистом настановної конференції, яка проходить або перед початком пленеру, або на першому занятті. Викладач окреслює поставлені перед студентами завдання, знайомить з переліком творчих вправ. Доречно буде представити кращі зразки студентських робіт, а також ознайомити практикантів з репродукціями етюдів видатних художників-пейзажистів. Треба зазначити, що в творчості видатних майстрів пейзажу робота над етюдами займала

важливе місце. Неперевершеними майстрами етюдного живопису були І. Левітан, І. Шишкін, Н. Реріх, А. Саврасов, К. Коровін. Майстерне виконання і завершеність багатьох їх етюдів демонструє їх самостійне значення та довершеність пейзажного твору. Перегляд зразків дає студентам певний творчий поштовх, надихає на продуктивну працю. Ще одним навчальним компонентом, який викликає велику цікавість у студентів, є застосування під час конференції перегляду сучасних відео майстер-класів з поетапного виконання етюдів та зарисовок. Практичні заняття в умовах пленеру бажано проводити по підгрупах з 8-12 студентів, що дасть змогу повноцінно приділити увагу кожному.

В процесі поточних занять на відкритому просторі викладач надає студентам консультації та поради, як загального характеру, так і індивідуального. Важливий творчий поштовх може дати студентам паралельна робота на пленері викладача – керівника практики, який на своєму власному етюді чи зарисовці покаже способи рішення тієї чи іншої задачі. Такий майстер-клас від викладача – досить дієвий спосіб впливу на формування творчого світогляду студентів, найкоротший шлях до налагодження духовного контакту та можливість заробити безсумнівний авторитет, а все це має вагоме значення у художньому вихованні молоді. М. Поташнік у своєму методичному посібнику «Вимоги до сучасного уроку» [7, 16] зазначає, що майстер-клас – це яскраво виражена форма навчання саме у вчителя-майстра, процес передачі художником свого досвіду шляхом прямого та коментованого показу прийомів роботи, тобто інтерактивної комунікації. Позиція викладача, його творчий і педагогічний досвід, ентузіазм, професіоналізм, уміння створити творчу атмосферу відіграють вирішальну роль у навчальному процесі. Тому керівник має підібрати індивідуальний підхід до кожного студента, проаналізувати помилки в роботі та запропонувати способи їх виправлення, відзначити досягнення. Викладач повинен контролювати роботу студентів на всіх

основних етапах, що дасть змогу вчасно звернути увагу студента на недоліки та уникнути грубих помилок.

Таким чином, під час проходження творчої пленерної практики студенти отримують можливість вдосконалення своєї фахової майстерності в опануванні різних художніх технік і матеріалів, розширення свого художнього досвіду в сфері живопису, рисунка та композиції. Завдяки пленерній практиці обов'язковий мінімум програмних завдань з образотворчих дисциплін доповнюється короткотривалими зарисовками, начерками та етюдами пейзажів, натюрмортів, архітектурних споруд, зображеннями людини в пейзажному середовищі. Цим визначається евристична цінність пленерної практики як обов'язкової ланки в формуванні професійної компетентності майбутнього учителя образотворчого мистецтва на основі цілеспрямованого розвитку його художнього бачення, розширення горизонтів художньо-творчої праці від простого копіювання окремих об'єктів до побудови цілісної колористичної системи живописного полотна [9, 7].

Представлений вище аналіз підтверджує актуальність проблеми навчально-творчої пленерної практики. Організація і проведення пленеру потребує особливої уваги з боку художників-педагогів, постійного удосконалення та розробки нових підручників і методичних посібників, рекомендацій, навчальних комплексів. Організація навчальної пленерної практики може бути ефективною за умов:

- грамотного проведення викладачем настановної конференції;
- чітко зазначеного переліку завдань з живопису та рисунку з окресленням вимог до виконання пленерних робіт;
- консультування та контролю роботи студентів на всіх основних етапах;
- мотивації студентів до самостійної творчої діяльності;
- створення творчої робочої атмосфери під час виїзних занять.

Використана література

1. *Базанова М.Д.* Пленэр. Учебная летняя практика в художественном училище: учеб. пособие / Майя Дмитриевна Базанова. – М.: Изобраз. искусство, 1994. – 160 с.
2. *Беда Г. В.* Живопись: учебник для студентов пед. институтов по спец-ти: черчение, изобразит. искусство и труд / Василий Георгиевич Беда. – М.: Просвещение, 1986. – 192 с.
3. *Боданова Е.И.* Мастера советского искусства о пейзаже / Е.И. Боданова. – М.: Издат. Академии художеств СССР, 1963. – 152 с.
4. *Визер В. В.* Живописная грамота. Основы пейзажа / Виктория Владимировна Визер. – СПб.: Питер, 2007. – 192 с.
5. *Маслов Н. Я.* Пленэр. Практика по изобразит. искусству: учеб. пособие [для студентов худож.-граф. фак. пед. ин-тов.] / Николай Яковлевич Маслов. – М.: Просвещение, 1984. – 112 с.
6. *Молева Н.М.* Константин Коровин. Жизнь и творчество / Н.М. Молева. – М.: Искусство, 1963. – 561 с.
7. *Поташник М. М.* Требования к современному уроку. Методическое пособие / Марк Максимович Поташник. – М.: Центр педагогического образования, 2008. – 272 с.
8. *Тютюнова Ю.М.* Пленэр: наброски, зарисовки, этюды: учебное пособие для вузов / Юлия Михайловна Тютюнова. – М.: Академический Проект, 2012. – 175 с.
9. Художньо-педагогічна практика майбутніх учителів. Образотворче мистецтво / [Васильківська К.М., Гармата В.М., Плазовська Л.В., Шалварова К.С.]. – К.: Політехніка, 2007. – 40 с.

Сова О.С. Учебная творческая пленэрная практика в системе профессиональной подготовки будущего учителя изобразительного искусства

Учебно-творческая пленэрная практика является одной из важнейших частей учебного процесса вуза по подготовке будущих

учителей изобразительного искусства к профессиональной деятельности. В статье представлены основные подходы к организации учебно-творческой пленэрной практики в контексте требований Государственного стандарта высшего образования и Болонского процесса. Определены цели проведения пленэра, выделены основные требования к выполнению этюдов пейзажа. В статье изучена важная роль преподавателя - руководителя практики в процессе формирования мотивации к творческой деятельности и самореализации студентов, активизации их продуктивной работы на открытом пространстве.

Ключевые слова: *учитель изобразительного искусства, живопись, пленэрная практика, пейзаж, креативность.*

Sova O.S. Educational creative plein-air practice in the system of professional preparation of future teachers of fine arts

Teaching creative plein-air practice is one of the most important parts of the educational process of the University in the preparation of future teachers of fine arts in professional activities. The article presents the main approaches to teaching creative plein-air practice in the context of the requirements of the State standard of higher education and the Bologna process. Defined the purpose of conducting open air, as well as basic requirements etudes landscape. The article explored the important role of teacher - head of the practice in the process of formation of motivation for creativity and self-realization of students, enhancing their productive work in open space.

Keywords: *the teacher of fine arts, painting, plein-air practice, landscape, creativity.*